

ИВИЦЕ ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА: ЗБИРКА ЕСЕЈА РАДОЈКЕ ВУКЧЕВИЋ

Универзитет Црне Горе
Филолошки факултет

(Радојка Вукчевић. *На ивици интeрпeрeтaциje: oтeдeи o aмeричким, кaнaдским и српским њeрсeктивaмa нa књижевнocт, иcтopијy и кpијикy*. Нови Сад – Подгорица: Академска књига – Матица српска, Друштво чланова у Црној Гори, 2024, 352 стр.)

Књига *На ивици интeрпeрeтaциje: oтeдeи o aмeричким, кaнaдским и српским њeрсeктивaмa нa књижевнocт, иcтopијy и кpијикy* Радојке Вукчевић представља збирку есеја сабираних око синтагме коју је ауторка имала прилике да чује на предавањима Хоми Бабе на Харварду: *на ивици интeрпeрeтaциje*. Књига се природно наставља на оне које јој претходе: *Иcтopијa aмeричкe књижевнocти* (2018) и *Разгoвopи кpоз Aмepиky* (2019), али захвата ширу проблематику, па је значајно проширење ка англофоној књижевности Канаде и Велике Британије, али и ка америчкој критици и рецепцији српске књижевности.

Уоквирена предговором који је написала ауторка („Књижевност, историја, критика“) и поговором Владимира Вујошевића („Критика као тотална вјештина“), књига садржи четири цјелине које се међусобно надопуњују и дозивају: I Историја: ивица интерпретације, II Критика: интерпретација ивице, III Књижевност: на ивици интерпретације, IV Интерпретација: на ивици књижевности (рецепција).

Прва цјелина садржи есеје: „Историја америчке књижевности САДА“, „Америчка поезија деветнаестог вијека, идентитет, језик“, „Игре пејзажа са историјом: увијек на ивици“, „Цензура у америчкој и канадској књижевности: како утихнути текст?“, „Не-канадско приповиједање: историјско и идеолошко“, „Женско писмо у огледалима историје америчке књижевности“, „Постмодернизам на заласку?“ и „Одјеци '68 и амерички сан“.

У првом од наведених радова ауторка разматра начине на које се савремено пише и тумачи историја америчке књижевности, односно – како сама наглашава – *историја америчких књижевности*. Овакво запажање указује на то да америчка књижевност као предмет изучавања нужно одражава мултикултуралност и плуралност: „Њено изучавање преузима њен лик“ (стр. 20). Ауторка разматра промјенљиве границе књижевности, разноврсност америчких књи-

живности, појаву нових гласова и поетика 21. вијека, те утицај савремених теоријских токова (од постколонијалне теорије до културолошких студија) на академске институције попут Харварда. Текст приказује америчку књижевност као отворен систем у којем се традиционални канон преиспитује, а савремени аутори проналазе нове језике и форме за опис свијета који се убрзано мијења. Тај систем је заправо заинтересован не само за амерички, већ за доживљај глобалног свијета. У њему је потребно изродити и књижевност и критику „које ће бити у стању да истражују онај необични, непознати, плурални свијет који ће тек доћи“ (27).

У есеју „Америчка поезија деветнаестог вијека, идентитет, језик“ професорка Вукчевић описује нам дешавања којим је поезија 19. вијека „отворила расправу о утемељењу америчког језика, и закључила ту исту расправу његовим неутемељењем“ (34).

Ауторка вјешто интегрише савремене токове еколошке критике у анализу књижевних мотива, показујући како историјска перспектива може да расвијетли и коријене еколошке критике, као што је случај у есеју „Игре пејзажа са историјом: увијек на ивици“. У овом раду прати се еволуција у књижевном представљању пејзажа од 17. вијека до данас, од осјећаја задивљености и страха пред пејзажима територије Новог свијета до истих емоција изазваних мегалополисом какав је Њујорк.

Четврти рад ставља у фокус књигу Николаса Ј. Каролидеса, Маргарет Болд и Дон Сове: *120 забрањених књија: историја цензуре у свјетским књижевностима*, у којој су аутори класификовали забрањиване књиге у четири категорије узевши као критеријум разлог због којег је до забране дошло: политички, религиозни, сексуални и(ли) социјални. Поред ове књиге, Радојка Вукчевић као грађу користи и изложбу Конгресне библиотеке *Забрањене књије које су дефинисале Америку*, из 2017. године, као и интервју из 1992. са Маријаном Текс Чолден, ауторком важних студија о цензури, а све са циљем да анализира историју цензуре, као и да подстакне млађе ауторе да се критички осврну на ову проблематику у српској и другим књижевностима.

У калейдоскопу проучавања америчке књижевности (уз увид у канадску и британску као књижевности на енглеском језику) ауторка проналази мјесто и за тему женског писма – есеј „Женско писмо у огледалима историје америчке књижевности“. Иако доводи у питање редукционистичка читања рода, рад у основи заступа став да је женско писмо вриједно засебне, критички утемељене анализе – не због претпостављене тематске или формалне униформности, већ као корпус који је историјски недовољно интерпретиран, накнадно инкорпориран у канон и неријетко вреднован кроз идеолошке филтере епохе.

Прва глава књиге завршава се културно-историјском анализом америчког сна као националног митоса и као идеологије која је постала глобална. У средишту анализе налази се напетост између митолошке димензије америчког сна и његове социјално-политичке реалности. Историјско језгро рада чини анализа шездесетих година, а посебно 1968 (отуда наслов: „Одјеци '68 и амерички сан“), када је амерички сан доживио кризу услед споја расних тензија, антивојних покрета, генерацијских побуна и политичких атентата. Вукчевић наглашава да се приликом преласка у позни двадесети и рани двадесет први вијек тежиште америчког сна све више помјера изван националних граница, нарочито у свјетлу нових миграционих токова, глобалне економије и успона сајберпростора. Интернет тако постаје нови „простор обећања“, симболички наставак америчког сна у дигиталној сфери, доступан глобално, а не само америчким грађанима.

Другу цјелину чине следећи наслови: „Путеви америчке књижевне критике“, „Америчка књижевна критика у свјетлу Првог свјетског рата“, „Интерпретације ивица Сандре Гилберт и Сузан Губар“, „Деконструкција на ивици: изазов тексту и свијету“, „Културолошка критика: играјући шах са Сакваном Берковичем“, „Еко-критика: Лоренс Бјуел о свијету на ивици опстанка“, „Постмодернизам на дјелу: опера из угла Линде и Мајкла Хачена“, „Рedefинисање жанра: Лоренс Бјуел о 'Великом америчком роману“, „Поетика Вирџиније Вулф у огледима књижевне критике“.

Књига се у овој цјелини представља као историјско-теоријска мапа развоја америчке књижевне критике, у којој се пажљиво прате њени кључни правци, преломни тренуци и водеће фигуре. Почетни есеји („*Пућеви америчке књижевне критике*“, „*Америчка књижевна критика у свјетлу Првог свјетског рата*“) показују да ауторка критичку мисао не посматра изоловано, већ као дискурс дубоко условљен историјским и друштвеним контекстом. Потврђује се једна од темељних теза књиге: критика није само тумачење текста, него и одраз епохе у којој настаје.

Посебну вриједност ове главе даје усмјерење на утицајне критичаре попут Саквана Берковича, Лоренса Бјуела и Линде и Мајкла Хачена, чијим се теоријским увидима освјетљавају кључни појмови америчке књижевности: културни идентитет, екологија, постмодернизам и рedefинисање жанра, мит о „Великом америчком роману“. Честа појава мотива ивице у насловима упућује на интересовање за граничне позиције, маргине канона и кризне тачке модерне и постмодерне мисли, али и на настојање да се критика чита као простор сталног преиспитивања властитих претпоставки.

Закључни есеј о поетици Вирџиније Вулф у контексту књижевне критике проширује амерички фокус ка транснационалном хоризонту, сугеришући да се америчка критичка традиција обликује у сталном разговору са европским и ширим теоријским наслеђем.

Треће поглавље окупља есеје о канадским темама: „Путеви канадске књижевности“, „Канадска кратка прича на престолу“, „Алис Манро у контексту канадске кратке приче“, „Другост сопства Маргарет Атвуд“, „Сјећање и мјесто у 'Анилином духу' Мајкла Ондачија“.

„Путеви канадске књижевности“ тичу се путева новијих тенденција у савременој канадској књижевности, превасходно дјела с краја 20. и почетка 21. вијека. Ауторка примјећује жанровску и поетичку разноврсност: ослањање на путописне и авантуристичке ромane, при чему се мотиви путовања и рата често доводе у везу с искуствима миграције и изгнанства. Посебно мјесто заузимају романи природе, који људско друштво стављају у други план. Канадску драму обиљежава жанровска хибридна, као и присуство натурализма, кловнова, пантомиме, даб-театра, уз снажан фокус на маргинализоване заједнице које стварају кључне драмске текстове 80-их година (индијанска племена, LGBTQ заједница, феминисткиње и сл.). У поезији доминирају аутори Маргарет Атвуд и Мајкл Ондачи, док се у прози „појавило ново интересовање за наратив и мијешање традиције високе публиковане књижевности са народним причама, приповијеткама и локалним легендама усмене културе“ (226). Постмодерни поетички оквири све чешће нагињу магијском реализму, неоготици, фантастици, фикцији о будућности, историографској фикцији и иронији (227). Значајан сегмент савремене канадске сцене чине и визуелна умјетност и умјетност перформанса и филма.

„Канадска кратка прича на престолу“ и „Алис Манро у контексту канадске кратке приче“ два су есеја која су у међусобном дијалогу, и природно се дозивају. У првом од њих професорка Вукчевић пружа преглед развоја канадске кратке приче, од њених необећавајућих почетака, условљених незаинтересованошћу домаће публике, до потпуне афирмације и крунисања овога жанра као повлашћеног националног књижевног облика. Тај развојни лук је Канади донио прву и за сада једину Нобелову награду за књижевност, додијељену Алис Манро 2013. године.

У есеју „Другост сопства Маргарет Атвуд“ Радојка Вукчевић анализира предавање Маргарет Атвуд „Двојност: рука др Џекила, рука мистера Хајда и неухватљиви двојник: зашто их је увијек двоје?“. Маргарет Атвуд ту поставља питање сопственог идентитета, али и генерално идентитета писаца као бића која се увијек дијеле на два дијела – на аутора чије име и презиме стоји на корицама и на „Ја“ које заправо пише, које „контролише руку у току писања“ (250). Вукчевић то доводи у везу с тумачењем идентитета код Хомија Бабе, уочавајући да се и Атвуд и Баба наслањају на идеје Емануела Левинаса.

Међу бројним канадским ауторима које Вукчевић помиње, као најзначајније истиче Алис Манро, Маргарет Атвуд и Мајкла Ондачија. Зато дио књиге посвећен канадистичким темама заокружује

есејом о Ондачијевом роману *Анилин дух* уочавајући да је у питању „ауторефлексивно постмодернистичко дјело“ (259) које се бави темама времена, сјећања, простора и глобализације.

Четврти дио књиге фокусиран је на рецепцију српске књижевности: „Амерички путеви српске књижевности“, „Новија рецепција Његоша у Америци (1995–2010)“, „Његошеве игре у 'Сабљи и пјесни' Едварда Дениса Гоја“, „Добрица Ћосић: погледи са стране“, „Борислав Пекић: америчка тумачења“, „Андрић у очима Силије Хоксворт: мост између Истока и Запада“, „Данило Киш: преводи и тумачења Џона Кокса“.

Уводни есеј имплицитно најављује четири која га прате, па се у њему сажимају знања о рецепцији Његоша, Добрице Ћосића и Борислава Пекића, само да би се сваки нуклеус формирао у засебан рад, показавши мјесто наших писаца у Сједињеним Америчким Државама.

Два есеја посвећена Његошу подсјећају на контрапункт: први показује „доминантност културе, прије свега политике, над књижевношћу“ (280), и представља једну врсту злостављања књижевног дјела од стране једног дијела критике, а ради личних и националних интереса; насупрот томе, Радојка Вукчевић освјетљава студије Едварда Дениса Гоје које Његоша враћају царству књижевности.

Због сличне рецепције књижевног дјела Добрице Ћосића, ауторка у четвртом есеју поставља реторско питање: „Који од ових приступа се могу квалификовати као легитимни и књижевно релевантни, који од њих изражавају критичареву љубав према књижевности и уз то су теоријски засновани?“ (298). Срећом, нашли су се аутори који имају и љубав и теоријско знање да говоре о српској књижевности, па ауторка више него позитивно вреднује Силију Хоксворт и њену студију *Иво Андрић између Истока и Запада*, као и превод дјела Данила Киша и есеје о њима које је написао Џон Кокс.

Свеобухватност и систематичност књиге Радојке Вукчевић, упућивање на текстове унутар исте цјелине, али и ван ње, па и на текстове који се налазе у претходним књигама ауторке, метакритички приступ великом броју теоретичара, критичара и професора књижевности, односно њиховом дјелу: Хомију Баби, Лоренсу Бјуелу, Хелен Вендлер, Филипу Фишеру, Сандри Гилберт, Сузан Губар, Саквану Берковичу, Линди и Мајклу Хачен, Едварду Денису Гоји, Силији Хоксворт, Џону Коксу, као и многим другима, дозвољавају нам да о овој збирци есеја говоримо и као о књизи на ивици енциклопедизма. Баш као у енциклопедији, ствара се кохерентна мрежа знања, па се у њој историја, критика, књижевност и књижевна теорија, рецепција – међусобно преплићу. Књига успјешно информише, анализира и пропитује, постајући тако почетна тачка и упутство за разумијевање критичке праксе не само у америчкој и англоамерич-

кој књижевно-теоријској пракси, већ у њеном много ширем, транс-националном и историјском оквиру. Књига *На ивици интeрпeрeтaциje: oтeди o aмepичким, кaнaдским и српским пeрспeктивaмa нa књижевнoст, истoрију и кpитику* Рadoјкe Вукчeвић спaдa у књигe кaквe су код нaс вeомa ријеткe. Њeнa је вријeднoст вишeстpукa – нaлaзимo је у теоријским концептима и приступима, у тумачeњимa пoјeдинaчних тeкстoвa и општим закључцимa o стрaним књижевнoстимa, кaо и у откривaњу стрaних пoглeдa нa нaшy књижевнoст, пa нaм мoжe мнoгo рeћи и o нaмa сaмимa, и o свијeту у кoмe живимo.